

RADYO YAPIMCILIĞINDA KURGU

Hamza ÇAKIR*

Editing in Radio Production

[One of the major phases of radio production is the editing phase. The influence of the production over the audience and the communication between the frequency and audience depends upon the logical editing of the operations to be carried out at this stage. Such basic elements of the radio as word, music and effect, are synchronized according to the characteristic of the production. How and why is this done and while it is being done, what is taken into consideration? What is the role of the producer, speaker and technician in this? How are all these operations carried out? What has the advanced technology added to this and and what systems do we use with our students to make edits? I hope my study will have all the answers to the questions above]

Key Words: Radio production, editing, producer, basic elements of radio production.

* Yrd.Doç.Dr. Kırıkkale Üniversitesi

.....

Kurgu, diğer bir söylemle montaj sözcüğü; belirli materyallerin, örneğin ses, müzik, efekt gibi öğelerin bir bantta toplanması, en temiz hale getirilmesi olayıdır.

Kurgu işleri değişik ülkelerde farklı yöntemlerle yapılmaktadır. Bu konuda iki yaygın yöntem; yazımlama ve kesme yöntemleridir. Bu yöntemlerden yazımlama yönteminde, daha önce bantlara yazımlanmış sesler kurgu ile ana yayın ya da program bandında toplanır. Burada bandın atılması, kaybolması, eksilmesi söz konusu değildir. Diğer yöntem olan kesme yönteminde ise doğrudan seslendirme yapılan band üzerinde istenmeyen, gereksiz yerler kesilerek çıkartılır. Yazımlama yolu ile yapılan kurgu işleminin uzun zaman alan, zor riski olmayan ve daha ucuz bir yöntem olmasına karşılık; kesme yöntemi daha az zamanda yapılan, kolay ancak riskli ve pahalı bir yöntemdir. Kolay olmasının nedeni, kurgunun ,bandın istenmeyen kısımların atılması (kesilerek) ve diğer kısımların birbirine eklenmesi ile yapılmasıdır. Ancak risklidir, yanlış bir kesme, gerekli olan bir sözcüğün atılmasına neden olabilir. Pahalıdır , çünkü istenmeyen kısımların atılması ile bantlar atılmış olur. Bu yöntemin Amerika ve batı ülke radyoculuğunda kullandığını, diğer yazımlama yöntemiyle kurgunun ise, emeğin ucuz, bantların pahalı olduğu bir ülkede kullandığını da belirtelim. (Aziz, 1985, 76-77).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgisayar ortamında disk üzerine kayıt sistemi de geliştirilmiştir. Ülkemizde de özel radyoculuğun başlamasıyla birlikte disk üzerine kayıt yapılmaya başlanmıştır. Diskin özelliği, daha dayanıklı olması, daha az yer

kaplaması, teknoloji için uygun olması ve bozulmamasıdır. Ayrıca diğer iki yöntemle göre de uygulama daha kolaydır. Ülkenin en geniş coğrafi alanına yayın yapan TRT Kurumu'nda ise manyetik bantlar üzerinde kurgu yapılmaktadır. Ancak yavaş yavaş disk üzerine kayıt sistemine de geçilmeye başlanmıştır (Çalışkan, 2002).

Önce Seslendirme:

Prodüktör tarafından seslendirilmeye hazır duruma getirilen metnin, radyo stüdyoların da mikrofona okunması işlemidir. Bu seslendirme işlemi spiker tarafından yapılır. Seslendirme aşamasında mesajın dinleyiciye aktarılması esas olduğundan, burada diksiyon öne çıkar. Programın özelliğine göre, sesin tonu, konuşmadaki vurgular, sözcüklerin anlam ve heyecan durakları, spiker tarafından önceden prova edilmelidir. Metindeki tüm sözcükler özenle seçilmiş, yerinde kullanılmış olmasına karşılık; kötü bir ses tonu, yanlış vurgulanma, tekdüze (monoton) bir okuyuş programının mesajını ortadan kaldırır. Seslendirmede birden çok ses kullanacaksa bu durumda da, programın içeriğine uygun farklı ses tonları kullanmalıyız. Her ne kadar ses, müzik ve efekt radyo için temel malzemeler olsa da, bunlar arasında ses, ana malzemedir. Çünkü ses, mesaj demektir. Mesaj da müzik ve efekt içerisinde kaybolmamalıdır. Ayrıca birden çok ses kullanılmasında dikkat edilmesi gereken bir nokta da, spikerlerin seslendirmedeki hızlarının aynı düzeyde olmasıdır. Bir spiker, metni çok canlı okurken, diğer spikerlerin cansız ve monoton bir seslendirme tarzını benimsemeleri programın özelliğini ortadan kaldırır. Bu aksaklıkları ortadan kaldırmak için prodüktörün

spikerlerin sesini önceden dinlemeli ve program metnini birkaç kez prova yapmalıdır.

Spiker, seslendireceği program metninde bilmediği, anlamadığı, kendisine aykırı gelen şeyler varsa, bunları prodüktöre aktarmalı, onun görüşünü sormalı, birlikte karar almalıdırlar. Ayrıca spiker ana dilde, yabancı dillerde her sözcüğün anlamını, nasıl okunması gerektiğini bilmelidir. Bilmiyorsa sorup öğrenmelidir (Kabalak, 2000:16).

Spiker(ler) seçimi ve ön provalar yapıldıktan sonra müzik ve efektlerin seçimiyle birlikte kurgu odasına girilir.

Sonra Kurgu

Michael Kaye ve Andrew Popperwell gibi kurgu bir aldatma işidir diyenler var. Bizce kurgu, aldatmadan çok mükemmeliyeti yaratma işidir. Çünkü kurgu, tekrar edilen seslerin, seslendirme hatalarının, boşlukların, kayıt bozukluklarının ve diğer hataların giderilerek, istenilen parçaların birleştirilmesi olayı değildir. Kurgu, herşeyden önce bir mantık işidir. Olay, önce beyinde kurgulanmalıdır. Bunu sadece prodüktör değil, spiker ve kurgu teknisyeni de özümlemelidir. Ses, sinyal müziği, efekt, müzik ve fon müziği gibi radyo programlarının bu temel malzemeleri kurgu aşamasında uyum içerisinde kuyumcu titizliği ile işlenmelidir. Aksi durumda o zaman kurgu olayına bir aldatmacadır diyebiliriz.

Kurgu, seslendirilen metni bir dinleme sanatıdır. Metni baştan sona dinlerken, hangi zaman kodlarında ne yapacağınızı bir kağıda kaydetmelisiniz. Önce tekrarları, boşlukları ve diğer gereksiz seslendirilmiş kısımları çıkarın. Sonra yeniden kaydettiğiniz metnin program zamanıyla uyumuna bakın. Bunu

yaparken önceden hazırladığınız giriş ve çıkış sinyal müziklerinin, ara müziklerin, geçiş müziklerinin süresini hesaba katmayı unutmayın. Süre yetersiz veya fazla geliyor ise nereden veya nerelerden süre ayarı yapabileceğinize karar vererek kurgu işlemini tamamlayınız. Bu işlemleri prodüktör ve spiker olmadan kesinlikle tek başınıza yapmayınız. Kurgu bandınızı birlikte dinleyiniz. Eğer kurguyu kulak algılıyorsa, bu iş olmamış demektir ve üzerinde yeniden çalışmanız gerekir. Tamamsa hemen oracıkta kurgulanmış programın çıkabilecek aksiliklere karşı birkaç kopyasını yapınız.

Kurgu için kullanılan cihazlar:

CD, Deck, Mixer, Makara, Kaydedici Cihaz, Ön Dinleme Cihazı(Hoparlör) kullanılır.

Birden fazla sesin kullanılması için:

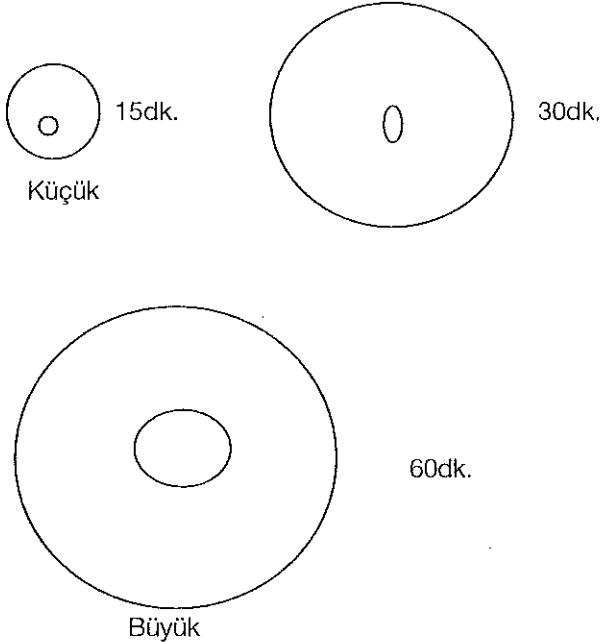
1 CD, 2 DECK ya da makara okuyucu cihaz, 1 DECK kaydedici ve makara kaydedici cihaz, mixer ve ön dinleme cihazı bulunmalıdır.

Buna örnek vermek gerekirse TRT Radyosu'nun şu an kullandığı sistemde, "OTARİ MTR 15" makara kaydedici ve Okuyucu cihaz bulunmaktadır.

TRT Ankara Radyosu'nun kurgu odalarında kullanılan makara okuyucu ve kaydedici cihazlar teknoloji ile yakından uyumlu olmasa bile tercih sebebi olarak, makara bantlar bozulduğu zaman bozulan kısmın kesilip atılarak makara bandının yeniden kullanılabilmesidir. Ancak makara bantlarda bulunan manyetik alanlar rutubetten çabuk etkilenir. Örneğin 10 yıllık bir bandı dinlediğimiz zaman seste bozulmalar meydana geldiğini görürüz. Bu ise en önemli dezavantajdır. Dijital sistemde ise böyle

bir problem olmaz. Diskin çizilmesi yada manyetik alana girmesi sonucu bozulması ve geri dönüşümü olmaması sözkonusu değildir.

Makara bant sisteminde, bant kalınlıkları 1.5, 1, 0.5 mildir. (1 inç'in binde biri 0,0254 mm'dir.) Profesyonel yapım ve yayınlarda kullanılan bant kalınlığı 1,5 mildir. Bu tercihin sebebi buruşma, kopma, uzama ya da esnemeler için dayanıklı olmasıdır (Ergül, 1998: 182). Bu makaraların kullanım süreleri şu şekildedir:

Bu bantların saklama koşulu oda sıcaklığında 18 derecedir. Bu ölçünün alt veya üst derecelerinde makara bant bozulur.

Eğer makara sisteminde kurgu yapıyor iseniz:

- Kurgu bıçağınız daima keskin olsun.

-Yaptığınız kurgunun başarılı olup olmadığını kontrol etmeden kestiğiniz parçayı atmayın.

-Düzenli çalışın. Hangi makarada ne olduğunu iyice öğrenin ve etiketleri kontrol edin.

- Kesme açınızı değiştirmeyin.

- Kullandığınız teyp modeline göre teybi kitlemeniz gerekebilir.

Teybi EDIT (Kurgu) konumuna getirmeniz gerekebilir.

-Ellerinizi iki makaranın üzerine yerleştirin ve ileri geri oynayarak kurgulayacağınız noktayı tam olarak saptayınız.

- Kurgu işaretini, yakalamayı amaçladığınız sestem, bir-iki milim önceye koyun ki ses zarar görmesin.

-Bir elinizle makarayı tutarken, öbür elinizdeki kalemle bandı, tam çalma kafasının ortasından geçerken işaretleyin.

-Kurgu yapacağınız ikinci noktayı da aynı biçimde bulun. Unutmayın işaretiniz tam istediğiniz bir iki milim öncesinden olmalı. İşte bu nokta çok kısa olduğundan hemen gelen güçlü bir ses, kulağın, kurgu yapıldığını algılamasını engeller.

-Bandı kafa mekanizmasından çıkarıp kurgu bloğuna yerleştirin. İlk işaretinizi kesme kanallarından biriyle hizaya getirin (Kaye, Popperwell, 1995, 47-48).

Kesme işleminde 90°'lik kesme açısı önerilmez. Çünkü kesilen uçların düzgün bir şekilde bir araya getirilmesi zor olur. Yaygın kullanım 45°'lik (Siegel, 1992: 151) ve 60°'lik kesme yöntemleridir. Bugün TRT radyolarında da bu iki yöntem kullanılmaktadır.

Bandı işaretlenmiş iki nokta arasın da kesin. Bıçağınızı kanal boyunca belli bir açıdan kullanın. Böylece kesilen nokta değil, yalnızca köşe körlenir. Bu orada bant uçlarının birbirini üstüne gelmeleri tehlikesi büyüktür. Yapıştırıcı banttan 1 inç kesin ve dikkatlice birleştirme noktası üzerine yerleştirin. Kenarlardan sarkma olmamasına özen gösterin (Siegel, 1992: 151-153). Çünkü çalma sırasında makaralara yapışıp teybin durmasına bile yol açacak sakarlıklara neden olabilir.

Kaset bant ile yapılan kurgu, "deck,, adı verilen kaset bant okuyucu ve kaydedici cihaz ile gerçekleştirilmektedir. Kaset bant kurgusunda diğer makara bant kurgusunda olduğu gibi 1 mixer, asgari 2 okuyucu, 1 ön dinleme cihazı ve 1 adet kaydedici deck bulunmalıdır. Ayrıca kurgu yapacağınız mekan, dış seslere karşı yalıtımlı olmalıdır. Bu sistemde kurgu yapmak oldukça zahmetli bir iştir. Herşeyden önce profesyonellik ister. Cue noktalarını yerleştirmedeki zorluklar, okuyucudan kaydediciye sesi aktarırken mixer üzerinde ses seviyelerinin ayarlanması, zamanlamanın yerinde ve düzgün olması gibi bir çok proplemle karşı karşıyasınızdır. Böyle bir yöntemle kurgu yapılırken kesinlikle ön dinleme ve provaların yapılması gerekir. Bu sistemle yapılan bir kurgu olayında kullanılan malzeme de çabuk hasar görebilmektedir. Özellikle bantlar, okuyucu ve kaydedici decklerin kafaları çabuk yıpranmakta ve bu da zaman içerisinde ses kalitesini etkilemektedir.

Bugün radyo programlarını kurgulama açısından dijital ses kaydı yöntemi, büyük kolaylıklar ve daha fazla olanaklar sağlaması noktalarından tercih edilmektedir. Burada önemli olan disk

kapasiteniz ve program boyutunuzdur. Dijital kurgu sisteminde kullanılan *teknik cihazlar*:

- 1- İşlemci
- 2- 1 adet ses mixeri (asgari 5 kanal)
- 3- 1 adet ön dinleme cihazı (Hoperlör)
- 4- 2 adet mikrofon
- 5- Kullanıma göre 1 veya 2 adet deck
- 6- Stereo, bilgisayar mixer bağlantı kabloları

Bugün dijital kurgu sisteminde kullanılan programlar ise *Sound Joice, DJ Studio ve Gold Wave* programlarıdır. Bunlar içerisinde en gelişmiş program *Gold Wave*'dir. Bu programda kurgu yapma aşamaları ise şu şekilde gerçekleştirilir:

- Program çalıştırılır
- Ekran üzerinde *new* komutuna basılarak boş bir ses dosyası açılır
- Ekrana gelecek olan menüden kullanıma göre *mono* veya *stereo* ses kalitesi seçilir ve *OK* seçeneği tıklanır
- Mixerden *aux sends* kanalına takılan kablonun diğer ucu bilgisayarda *line* girişine takılır. Eğer ses deckten alınacaksa, deck extra bir kanala bağlanır
- Sonra ekranda *tools* menüsünden *device controls* seçilerek *edit* paneli açılır
- Kayıt aşamasına geçmek için mikrofon açılır ve ses ayarı yapılır Bilgisayar klavyesinden CTRL tuşu ile birlikte *device controls* panelindeki kayıt düğmesine klik yapılır ve ses okunur. Okuma işlemi tamamlandıktan sonra, aynı düğmeye tekrar klik yapılarak kayıt işlemi bitirilir

- Yapılan kaydı dinlemek için bilgisayar bağlantı kablosu *aux sends* çıkışından alınarak giriş kanallarından birine takılır. Bilgisayara bağlı kablo ise *line* çıkışından alınarak *audio out* kanalına takılır, *play* tuşuna basılarak ses kaydı dinlenir
- Seslendirmede ortaya çıkan hataları atmak için *mousla* ses dosyası üzerine gidilerek sol tuşa basılır ve atmak istediğimiz kısımlar karartılarak pasif hale getirilir. Mavi kısım ise üzerinde işlem yapabileceğimiz kısımdır ve burada da kurgulamada gereksiz gördüğümüz yerleri *delete* tuşuyla atarız. Eğer atacağımız kısım iki ses arasında ise, önce sol ve daha sonra *mausun* ve ardından ortada bulunan açık mavi çizgi üzerine gelinerek kesilecek malzeme seçilir ve *delete* tuşuyla silinir.

Seslendirme ve sesle ilgili kurgu bu şekilde tamamlandıktan sonra, eğer programa müzik ve efekt gibi unsurlar da katacak isek; önce bilgisayar hafızasında bulunan (bilgisayar hafızasında yoksa dışardan deck yardımıyla) ve programa uygun müzik parçaları seçilir ve program içerisinde yeni bir dosyaya kopyalanır. *Mix* seçeneği ile ses ve müzik *volume* değerleri de kullanılarak ses ve müzik kurgusu birlikte yapılır.

Görünüşte karmaşık gibi gelen bu kurgu yöntemi, programı bilenler için hem çok kolay, hem de zamanlama ve ses kalitesi noktasından çok daha başarılıdır. Ayrıca diske kaydedildiğinden program kalitesinin diğer kurgu tekniklerine oranla bozulma riski hemen hemen yok gibidir.

Biz, öğrencilerimizle bu dijital ortamda ve deck sisteminde kurgu işlemlerimizi gerçekleştirmekteyiz. Dijital ortamda daha çok sinyal müzikleri, cingillar, efektler yaparken, deck ortamında konulu programların kurgusunu yapmaktayız. Program kurgularını disk üzerinde yapamayış gerekçemiz, diskin kapasitesi ile ilgilidir.

Kurguda hangi sistemi kullanırsanız kullanın, kurgu yapılabilecek noktalar değişmez. Bunlar cümle veya kelime başlangıçlarındaki boşluklar, nefes alımlarındaki kısımlar, öksürük veya konuşmacının eee, mmm şeklinde çıkardığı sesler, t-p-b-k gibi sessiz harflerin denk geldiği yerler, saat tiktakları gibi net gürültünün olduğu yerlerdir.

Kurgu aşaması için prodüktör, spiker ve teknisyen yukarıda da söylediğimiz gibi kesinlikle beraber çalışmalıdır. Prodüktör, teknisyene ön bilgileri ve yapılması istenilenleri anlatır. Kurgu bitinceye kadar teknisyenin yanından ayrılmaz. "Şurası kaydedilecek, şurası kaydedilmeyecek, şu iki cümle arasında üç saniyelik es verilecek, duraklama olmalı, röportajın şu cümlesi ayıklanmalı, buradan devam edilmeli" gibi uyarılarda bulunur. Bu işbirliği sırasında prodüktör, teknisyen ve spikerle daima beraberdir. Asla teknisyen ve spikere "metni okuyun, montajı yapın ben gelip bandı alırım " diyemez.

Kurgu aşamasında program yalnızca tek kişinin seslendirdiği bir program da olsa seslendirmede yapılmış olan yinelemeler, yanlış vurgulamalar çıkarılır. Gerekiyorsa başa ve sona sinyaller eklenerek yayına hazır bir duruma getirilir. Eğer program karma biçimde ise içinde röportaj, müzik ya da efekt gibi öğeler kullanılacaksa, bunlar program metnine uygun olarak kurgu aşamasında birbirine eklenir ve programda bütünlük sağlanır.

Kaynakça

- AZİZ Aysel (1985). *Radyoda Program Yapımı*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Basın Yayın Yüksekokulu
- ERGÜL Reha Recep (1998). *Ses*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim-Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları
- KABALAK Beldan (2000). *Program Yapım Sürecinde Yapımcı ve Spiker*, Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı
- KAYE Michael, Popperwell Andrew (1995). *Radyo Dersleri*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür-Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- SIEGEL Bruce H. (1992). *Create Radio Production*, London: Focal Press

Röportaj

- ÇALIŞKAN Erdal (TRT Ankara Radyosu Kurgu Uzmanı), Şubat 2002'de "TRT Kurgu Sistemleri" üzerine yaptığımız söyleşiden